

Sanda Lucija Udier, Darko Matovac, Lidija Ban Matovac
sludier@ffzg.unizg.hr, dmatovac@ffzg.unizg.hr, liban@ffzg.unizg.hr
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet /
Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik, Hrvatska

POUČAVANJE ZAMJENIČKIH MJESNIH PRILOGA U HRVATSKOM KAO INOM JEZIKU

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.17234/HDPL.2025.18>

Sažetak

Poučavanje zamjeničkih mjesnih priloga u nastavi hrvatskog kao inog jezika temelji se na poučavanju razlikovanja značenja upitnih mjesnih priloga *kamo?*, *kuda?* i *gdje?* i objašnjavanju zamjeničkih mjesnih priloga izvedenih od njih, npr. *nikamo*, *svugdje* itd., te na isticanju troperspektivnosti deiktičkog sustava hrvatskog, naprimjer *ovdje*, *tu*, *ondje*. Iako zamjenički mjesni prilozima načelno tvore prilično logičan i koherentan sustav, neki su dijelovi tog sustava učenicima zahtjevni, najčešće zbog semantičke neprozirnosti, npr. *otud*, *odavde*, *dotle* itd. Dodatno, stvarna upotreba zamjeničkih mjesnih priloga često nije u skladu s normativnim priručnicima, a normativni priručnici često njihova značenja i upotrebu opisuju na neujednačen ili čak ponekad potpuno različit način. To poučavanje zamjeničkih mjesnih priloga čini izazovnim i za poučavatelje i za učenike. Cilj je ovog rada analizom informacija dostupnih u literaturi te podataka dobivenih pretraživanjem korpusa, a uzimajući u obzir i dosadašnji način poučavanja mjesnih priloga, predložiti smjernice za poboljšanje poučavanja mjesnih priloga u nastavi hrvatskog kao inog jezika. Smjernice, koje će u obzir uzeti i preklapanje načela sustavnosti te načela čestotnosti i komunikacijske korisnosti, omogućit će poučavateljima bolje planiranje progresije poučavanja i, općenito, unaprijedit će poučavanje hrvatskog kao inog jezika.

Ključne riječi: poučavanje hrvatskog kao inog jezika; zamjenički mjesni prilozima; korpusna analiza; model poučavanja; progresija poučavanja.

1. Uvod

Kad je riječ o poučavanju hrvatskog kao inog jezika (HIJ), mjesni prilozima, a posebice upitni i zamjenički mjesni prilozima, poučavaju se od samog početka, no

nastavna praksa pokazuje da se učenici suočavaju s problemima unatoč tomu što ti prilozi čine logičan i koherentan sustav. Poučavanje se temelji na razlikovanju statičnosti i dinamičnosti, tj. na razlikovanju statičnih zamjeničkih mjesnih priloga koji se povezuju s prostorom na kojem se nešto nalazi i koji odgovaraju na pitanje *gdje?*, npr. *ovdje, tu, ondje...*, od dinamičnih zamjeničkih mjesnih priloga koji odgovaraju ili na pitanje *kamo?* (povezuju se s ciljem kretanja), npr. *ovamo, tamo, onamo...* ili na pitanje *kuda?* (povezuju se s prostorom kojim se kreće), npr. *ovuda, onuda, tuda...* Osim što učenici u obzir moraju uzimati odnos statičnosti i dinamičnosti, u obzir moraju uzeti i troperspektivni deiktički sustav koji se ostvaruje i kod zamjeničkih mjesnih priloga – moraju naučiti da zamjenički mjesni prilog može označavati da se nešto nalazi blizu govorniku (proksimal), npr. *ovdje*, da se nešto nalazi blizu sugovorniku (medijal), npr. *tu*, ili da se nešto nalazi daleko i od govornika i od sugovornika (distal), npr. *ondje*. Poučavanje prati standardološko-preskriptivističke preporuke kad je riječ o razlikovanju statičnosti i dinamičnosti, a manje uzima u obzir uzus. Također, ne obazire se na učestalost zamjeničkih mjesnih priloga, a čestotnost je jedan od čimbenika koji utječu na to hoće li se nešto poučavati, kada i kojim redoslijedom. U seriji udžbenika *Razgovarajte s nama!*¹ zamjenički mjesni prilozi prikazuju se kao cjelovit sustav tek na razini B2.2, dok se na nižim razinama poučavaju uglavnom implicitno i leksički, tj. uče se zajedno s ostalim vokabularom. Dodatno, neki su zamjenički mjesni prilozi učenicima tvorbena i semantički neprozirni, no udžbenici ne donose informacije kojima bi ih se pokušalo tvorbena rasvijetliti niti ih se dovodi u vezu s drugim jezičnim jedinicama tvorenim na sličan način, npr. ne dovode se u vezu *nigdje, nikad i nitko*. Situaciji nimalo ne pridonosi to što literatura dostupna poučavateljima sustav opisuje neujednačeno i nedorečeno – ponekad prilozi nedostaju, a ponekad su opisi značenja različiti – te to što opisi podrazumijevaju znanje izvornog govornika.

Poučavanje zamjeničkih mjesnih priloga može se stoga opisati kao izazovno s prostorom za napredak. Cilj je ovog rada analizom informacija iz literature te podataka dobivenih pretraživanjem korpusa, a uzimajući u obzir postojeći način poučavanja, predložiti smjernice za poboljšanje poučavanja zamjeničkih mjesnih priloga u nastavi HIJ-a. Struktura rada je sljedeća: poglavlje (2) donosi pregled

---

¹ Iako udžbenici iz serije *Razgovarajte s nama!* nisu jedini udžbenici za učenje HIJ-a, posebice kad je riječ o početnom učenju, jedini su koji pokrivaju gotovo sve razine poučavanja (od A1 do C1) te donose razvijenu i promišljenu progresiju poučavanja. Stoga se ovaj rad oslanja na tu seriju udžbenika.

literature o zamjeničkim mjesnim prilozima, poglavlje (3) donosi pregled pristupa poučavanju zamjeničkih mjesnih priloga u udžbenicima, poglavlje (4) donosi informacije o upotrebi zamjeničkih mjesnih priloga do kojih se došlo pretraživanjem korpusa CLASSLA-web.hr, poglavlje (5) donosi smjernice za poučavanje, a poglavlje (6) zaključak.

2. Pregled literature o zamjeničkim mjesnim prilozima

Učenici kojima je hrvatski prvi jezik intuitivno znaju koji prilog kada i kako upotrijebiti te, učeći o njima u školi, uče o metarazini, odnosno osvještavaju svoje intuitivno znanje te ga usklađuju sa standardološko-preskriptivističkim preporukama. Učenici HIJ-a pak ne posjeduju intuitivno znanje te trebaju detaljnija objašnjenja o tome kada se i kako upotrebljava koji zamjenički mjesni prilog te, idealno, kako se upotreba zamjeničkih mjesnih priloga u hrvatskom razlikuje od upotrebe sličnih jezičnih jedinica u jezicima kojima vladaju. Oni trebaju poučavanje koje rezultira primjerenom jezičnom proizvodnjom. Poučavanje se stoga mora temeljiti na kvalitetnim jezičnim opisima koji se ne smiju oslanjati na znanje izvornog govornika (Grgić i dr. 2022). Nažalost, većina gramatika hrvatskog napisana je tako da podrazumijeva to znanje i često opisi koji se donose nisu pogodni za poučavanje HIJ-a. Nastavna praksa pokazala je da je među poučavateljima najčešće u upotrebi gramatika Silića i Pranjkovića (2005) te Raguža (1997).

Silić i Pranjković (2005: 307) obrađuju mjesne priloge u sklopu priložnih oznaka mjesta te zaključuju kako je među njima najviše zamjeničkih priloga. Dijele ih na: a) zamjeničke priloge koji označavaju prostor tako da uspostavljaju odnos prema kategoriji lica, tj. prema sudionicima govornog čina, te označavaju prostor blizu govornika (*ovdje, ovamo, ovuda, odatle, dovdje*), prostor u blizini sugovornika (*tu, tamo, tuda, odatle, otud, dotle*) ili prostor udaljen i od govornika i od sugovornika (*ondje, onamo, onuda, odande, odonuda, donde*) i b) zamjeničke priloge koji označavaju neodređen prostor (*negdje, nigdje, svagdje, svuda, nekuda, nikud, nekamo, nikamo*). Ne govore o opreci statičnog i dinamičnog niti donose više detalja o upotrebi zamjeničkih mjesnih priloga, a donose popis ukupno 25 zamjeničkih mjesnih priloga.

Raguž (1997: 263–276) ističe da zamjenički prilozima imaju unutarnju strukturu jednaku strukturi zamjeničkih pridjeva i imeničkih zamjenica (jednaki su po odnosu pitanja i odgovora te po troperspektivnosti usklađenoj s tri lica). Dijeli ih

na upitne (*gdje, kamo, kuda, odakle...*), pokazne (*ovdje, ovdje, ovdje, odavde...*), neodređene (*svugdje, nekamo, nikuda, odnekle...*), odnosne (*gdje, kamo, kuda, otkud, dokle...*) i hipotetičke neodređene zamjениčke mjesne priloge (*igdje, kamogod, bilo kuda, ma odakle*). Opisuje da prema *gdje, kamo* i *kuda* postoje nizovi pokaznih i neodređenih zamjениčkih priloga te objašnjava da prilog *kamo* načelno odgovara cilju kretanja (*Kamo idete?*), prilog *kuda* smjeru i pravcu kretanja (*Kuda idete?*), a prilog *gdje* mjestu, ograničenome ili u mirovanju (*Gdje radite?*). Prema tome norma zahtijeva sustavnost upotrebe, no to se u praksi zanemaruje. Raguž (1997: 265–276) donosi znatno detaljniji opis i širi popis od oko 80 zamjениčkih mjesnih priloga.

Kuštović (2009: 21) je zamjениčke mjesne priloge podijelila na priloge mjesta (izražavaju mjesto na kojem se nalazi), priloge cilja (izražavaju cilj prema kojem se kreće) i priloge smjera (izražavaju put kojim se kreće) te je istaknula nekoliko kriterija koji omogućuju njihovo razlikovanje: a) priložno pitanje: *gdje* za priloge mjesta, *kamo* za priloge cilja i *kuda* za priloge smjera, b) glagol uz prilog: uz priloge mjesta dolazi glagol koji izražava mirovanje u prostoru i statičnost, uz priloge cilja i smjera dolazi glagol koji izražava kretanje te c) tvorba priloga: prilozi mjesta imaju sufiks *-dje* (*g-dje, ov-dje, on-dje, ne-g-dje, ni-g-dje*), a iznimka je prilog *t-u* koji se tvori sufiksom *-u*; prilozi cilja imaju sufiks *-amo* (*k-amo, ov-amo, t-amo, on-amo, ne-k-amo, ni-k-amo*) i sufiks *-le* (*do-t-le, do-k-le, do-n-le*), a prilozi smjera imaju sufiks *-uda* (*k-uda, t-uda, ov-uda, on-uda, ni-k-uda, ne-k-uda*). Kuštović (2009: 22) nadalje ističe da zamjениčkim priložima značenje ovisi o kontekstu i da uspostavljaju odnos prema kategoriji lica (prema sudionicima u govornome činu). Prema tome razlikuju se prilozi koji označavaju prostor u blizini govornika, prilozi koji označavaju prostor u blizini sugovornika te prilozi koji označavaju prostor udaljen i od govornika i od sugovornika.

Brala-Vukanović i Matešić (2015: 34), istražujući deikse u hrvatskom, ističu kako gramatike prikazuju troperspektivnu paradigmu, koja se normativno preporučuje, no pokazuju da se taj troperspektivni sustav polako mijenja u dvoperspektivni. Prvi nalaz istraživanja koji navode jest stapanje statičnih priloga *ovdje* (proksimal) i *tu* (medijal), a *ondje* (distal) se gubi i zamjenjuje ga *tamo* (dinamični prilog, medijal). Tako dolazi do promjene u kojoj dinamični medijalni prilog preuzima distalno značenje u statičnom kontekstu. Drugi nalaz je taj da prilog smjera *tuda* (medijal) često zamjenjuje prilog smjera *ovuda* (proksimal), dok prilog smjera *onuda* (distal) ostaje i dalje češći kad znači udaljeni kontekst. Treći je njihov nalaz

da se prilozi *odavde* i *odovuda* koriste za blisku, a *odande* i *odonuda* za udaljenu referenciju. Postoje i srednje referencije (*otuda*, *otamo*), ali njihovo se značenje mijenja pa *otuda* znači blizinu, a *otamo* udaljenost. Četvrti je njihov nalaz da se *dokle* iz prostorno-vremenskog prebacio u vremensko značenje, a prostorni *dokle* zamijenjen je s *dokud* koji pokriva i značenje 'do kamo', dok se *dotle* koristi pretežno u vremenskom kontekstu. Zaključno, Brala-Vukanović i Matešić (2015: 46–47) ističu da se čini da je suvremeni sustav zamjeničkih mjesnih priloga u hrvatskom utemeljen na opoziciji *ovdje/tu* (blisko) vs. *tamo* (udaljeno) te da se sve ostale kategorije oslanjaju na tu binarnu opoziciju. Kao važno ističu da razlike u distribuciji oblika unutar trosložne paradigme (blizina–sredina–udaljenost) u odnosu na dvosložnu (blizina–udaljenost) ne dovode do poteškoća u komunikaciji, tj. govornici koji koriste jednu paradigmu mogu uspješno razumjeti značenja izražena u drugoj. Dva govornika hrvatskog mogu uspješno komunicirati čak i ako jedan koristi normativnu, trosložnu paradigmu, a drugi dvosložnu.

Brala-Vukanović i Matešić (2015: 39–45) jasno pokazuju promjene koje se događaju u hrvatskom dok npr. Kušćević (2009) ili Raguž (1997) ne govore toliko o jezičnim promjenama koliko o odstupanjima od norme. Tako Raguž (1997: 276) opaža da u razgovornom jeziku ima podosta odstupanja od norme tako da upitni prilozi *kuda?* i *gdje?* zamjenjuju *kamo?* (*Gdje ideš? Kuda si krenuo?*). Ta se zamjena događa na razini upitno-odnosnih i neodređenih riječi, ali i na razini pokaznih riječi. Kušćević (2009: 23–24) također napominje da izvorni govornici međusobno zamjenjuju upitne priloge *gdje?*, *kamo?* i *kuda?* uz napomenu da to ne šteti komunikaciji jer se razumije što je govornik htio pitati. Đurđević i Salak (2014: 253–256) uspoređuju normu i uzus te zaključuju da govornici hrvatskog zamjenjuju upitne priloge *kamo?* i *kuda?* i to objašnjavaju sličnošću značenja smjera i cilja, kao i činjenicom da oba priloga stoje uz glagole kretanja. Za razliku od tog odnosa koji je dvosmjernan jer *kamo?* zamjenjuje *kuda?* i *kuda?* zamjenjuje *kamo?*, odnos je upitnih priloga *kuda?* i *gdje?* jednosmjernan – *gdje?* se može upotrebljavati umjesto *kuda?* (*Gdje prolaziš svaki dan?*), ali nije moguće obrnuto (**Kuda živiš?*). Ista je situacija i s odnosom upitnih priloga *kamo?* i *gdje?* – može se upotrebljavati *gdje?* umjesto *kamo?* (*Gdje ideš?*), ali obrnuto nije moguće (**Kamo stanuješ?*). Đurđević i Salak (2014: 257–261) kvantitativnim su istraživanjem pokazale da govornici hrvatskog za rečenice s informacijom o mjestu nedvojbeno postavljaju pitanje s *gdje?*, da za rečenice s informacijom o cilju najčešće postavljaju pitanje s *kamo?* te podjednako s *gdje?* i *kuda?* ovisno o tome daje li se informacija lokativom ili instru-

mentalom. Ako je riječ o lokativu, prevladava *gdje?*, a ako je riječ o instrumentalu, prevladava *kuda?*. Rečenice s dativom smjera rezultiraju pitanjem *kamo?*, po čemu se vidi nerazlikovanje usmjerenosti i cilja.

Informacije koje se nalaze u gramatikama i literaturi nisu dovoljne da posluže kao temelj za poučavanje HIJ-a jer su neujednačene i većinom podrazumijevaju znanje izvornoga govornika. Dodatno je potrebno istaknuti da postoje i gramatike hrvatskog koje su pisane uzimajući u obzir poučavanje HIJ-a, npr. Matovac (2022) ili Jelaska (2015), no namijenjene su nižim razinama poučavanja te se bave mjesnim priložima samo koliko je primjereno na tim razinama, što znači da u njima nema prikaza cijelog sustava zamjениčkih mjesnih priloga. Dakle, poučavatelji HIJ-a zapravo nemaju na raspolaganju potpun i primjeren opis sustava zamjениčkih mjesnih priloga na kojem bi mogli temeljiti svoje poučavanje.

3. Pregled pristupa poučavanju zamjениčkih mjesnih priloga u udžbenicima HIJ-a

Zamjениčkim mjesnim priložima nije posvećena posebna pozornost u radovima o ovladavanju HIJ-em, a isto se može reći i općenito o priložima. Musulin i Macan (2006: 179–180) smatraju da su prilozi zapostavljeni u udžbenicima HIJ-a te temeljem analize upotrebe priloga u rečenicama koje su proizveli učenici na razini A2 zaključuju da ih je potrebno opisati na prikladniji način, s posebnim osvrtom na razgraničenje značenja i uporabu bliskoznačnih priloga, te izraditi zadatke u kojima bi se uvježbavala njihova upotreba. Ističu važnost poučavanja mjesnih priloga jer su rečenice poput *Gdje si bio? Kamo ideš? Što radiš ovdje?* među prvima koje učenici čuju kad počnu učiti hrvatski. S njihovim zapažanjima teško je ne složiti se.

Uvid u udžbenike iz serije *Razgovarajte s nama!* pokazuje da se učenici u udžbeniku za razinu A1–A2 (Čilaš Mikulić i dr. 2022) eksplicitno upoznaju s deiksom kad se uvode pokazne riječi *ovo, to i ono*, no i da se deiksa ne objašnjava eksplicitno kad se uvode zamjениčki mjesni prilozi *ovdje, tu i ondje*. Umjesto toga deiktičnost se kod tih zamjениčkih mjesnih priloga dočarava ilustracijama. U udžbeniku nema više riječi o deiksi, no u tekstovima i rječniku pojavljuju se primjerice pokazne zamjenice *ovaj, taj, onaj*. Zamjениčki mjesni prilozi *ovdje, tu i ondje* uvode se uz imenske mjesne priloge *gore, dolje* i druge te se ne daje informacija da se upotrebljavaju u statičnim kontekstima (čak, što je pomalo nespretno, poučavaju se u cjelini u

kojoj se uči akuzativ uz glagol *ići* i upitni prilog *kamo?*). Razlikovanje statičnosti i dinamičnosti ipak se eksplicitno objašnjava u lekciji u kojoj se uči lokativ te se objašnjava razlika između akuzativa i lokativa, tj. upitnih priloga *kamo?* i *gdje?*. Značenje upitnog priloga *kuda?* objašnjava se eksplicitno pri objašnjavanju lokativa uz prijedlog *po* i prostornog instrumentala, no na jednom se mjestu upućuje i na istoznačnost upitnih priloga *kuda?* i *kamo?*, npr. u primjeru *Kuda/gdje šetamo?*. Od ostalih zamjeničkih mjesnih priloga u udžbeniku se pojavljuju *odakle*, *ovamo*, *svugdje* i *tamo*, no ne objašnjava ih se ni na koji način osim navođenjem u rječniku. Dakle, osim eksplicitne trooperspektivne podjele pokaznih riječi *ovo*, *to* i *ono*, grafički prikazane, no ne i objašnjene trooperspektivne podjele zamjeničkih pokaznih priloga *ovdje*, *tu* i *ondje* te eksplicitnog razlikovanja statičnog upitnog mjesnog priloga *gdje?* od dinamičnog upitnog mjesnog priloga *kamo?* i (slabije) *kuda?*, sve ostalo poučavanje svodi se na leksičko poučavanje.

Tako se zamjeničkim mjesnim prilozima pristupa i udžbenicima za razine B1.1 (Čilaš Mikulić i dr. 2008), B1.2 (Čilaš Mikulić i dr. 2011) i B2.1 (Čilaš Mikulić i dr. 2015) – dakle riječ je većinom o implicitnom i leksičkom poučavanju – da bi se tek u udžbeniku za razine B2–C1 (Udier i Gulešić Machata 2014) ponovno uvelo eksplicitno gramatičko poučavanje zamjeničkih mjesnih priloga kao svojevrsna rekapitulacija cijelog sustava. U toj rekapitulaciji jasna je trooperspektivnost sustava te razlikovanje statičnih (*ovdje*, *tu*, *ondje*, *negdje*, *nigdje*, *svugdje*...) i dinamičnih (*ovuda*, *tuda*, *onuda*, *onamo*, *otud*, *dotle*, *odavde*, *tamo*, *onamo*, *ovamo*...) zamjeničkih mjesnih priloga, a poučavanje se širi i na manje česte zamjeničke mjesne priloge, od kojih su neki kao što su *donde*, *otud*, *dotle* ili *dovde* učenicima semantički vrlo neprozirni i teški za ovladavanje. Neodređeni zamjenički mjesni prilozima izostavljeni su, međutim, iz eksplicitnog poučavanja, čime se ipak propušta prikazati cjelovit sustav.

Nedostatak je takvog poučavanja taj što se strukturirano gramatičko poučavanje ne provodi na svim razinama poučavanja već samo na početnom i visokom, što poučavanje ne prikazuje cijeli sustav jer se neke kategorije neodređenih mjesnih priloga ne poučavaju eksplicitno, primjerice neodređeni zamjenički mjesni prilozima poput *ikuda*, *igdje*, *nekuda*, *negdje*, *nikuda*, *nigdje*, te to što u udžbenicima nije ukazano na tvorbenu podrijetlo pojedinih zamjeničkih mjesnih priloga kako bi se pomoglo u razumijevanju značenja tih priloga. Općenito u udžbenicima i vježbenicima za sve razine nedostaje zadataka koji bi bili usmjereni samo na ovladavanje upotrebom priloga.

4. Što korpus kaže o upotrebi zamjeničkih mjesnih priloga

Iako je sustav zamjeničkih mjesnih priloga u teoriji logičan, u gramatikama i rječnicima postoje brojne razlike u popisu jezičnih jedinica koje mu pripadaju, pa bi se moglo zaključiti da postoje manjkavosti u sustavu (usp. Raguž 1997: 268). Međutim one ne postoje, riječ je samo o nedorečenostima, neujednačenosti i nedosljednostima u opisu. Pregledom literature, gramatika i rječnika dobiveno je ono što predstavljamo kao cjelovit sustav zamjeničkih mjesnih priloga u hrvatskom, a koji se sastoji od dva dijela: a) osnovnih upitnih priloga te odgovora na upitne priloge u slučaju kad je lokacija poznata (medijal, distal i proksimal) te u slučaju kad je lokacija neodređena, te b) izvedenih upitnih priloga nastalih kombinacijom prijedloga koji označava početnu (*od*) ili konačnu točku kretanja (*do*) i osnovnih upitnih priloga te odgovore na te upitne priloge u slučaju kad je lokacija poznata (medijal, distal i proksimal) te u slučaju kad je lokacija neodređena. Taj je sustav prikazan u tablici 1.

Tablica 1. Cjeloviti sustav zamjeničkih mjesnih priloga u hrvatskom jeziku (istaknuti su zamjenički mjesni prilazi koji imaju više od 10 000 pojava)

ZNAČENJE	UPITNI PRILOG	NEODREĐENO	PROKSIMAL	MEDIJAL	DISTAL
MJESTO	gdje	svagdje/svugdje nigdje negdje/ponegdje igdje bilo gdje drugdje gdjegod	ovdje	tu	ondje
CILJ	kamo	svakamo nikamo nekamo ikamo bilo kamo drugamo kamogod	ovamo	tamo	onamo

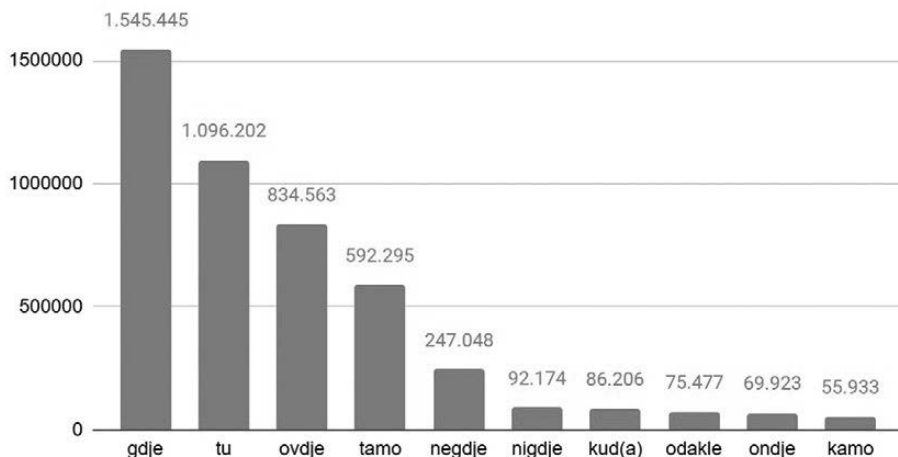
SMJER	kud(a)	svakud(a)/svukud(a)/svud(a)/ posvud(a) nikud(a) nekud(a) ikud(a) bilo kud(a) drugud(a) kud(a)god	ovuda	tuda	onuda
POČETNA TOČKA	odakle	odsvak(a)le niotk(a)le/niodakle odnek(a)le	odavle odavde	odatile	odanle odande
	otkamo	od svakamo ni od kamo od nekamo	od ovamo	otamo	od onamo
	otkud(a)	od svakud(a)/od svukud(a)/ odsvud(a)/odposvud(a) niotkud(a) odnekud(a)	od ovud(a)	otud(a)	od onud(a)
ZAVRŠNA TOČKA	dokle	donekle	dovle dovde	dotle	donle donde
	dokamo	do nekamo	do ovamo	dotamo	do onamo
	dokud(a)	do nekud(a)	do ovuda	dotud(a)	do onuda

Tako usustavljen i predstavljen sustav zamjeničkih prostornih priloga pregledan je i logičan, iz čega bi proizlazilo da je prikladan za poučavanje, međutim svi dijelovi sustava ne upotrebljavaju se jednako često i u značenju koje se predviđa sustavom. Sustav ne oslikava realno uporabno stanje i uvelike se razlikuje od uzusa te zbog toga u poučavanju ne treba ustrajati na ovladavanju cijelim sustavom, već na onim njegovim dijelovima koji su u realnoj uporabi u suvremenom hrvatskom. Da bi se otkrilo koji su to dijelovi, provedeno je korpusno istraživanje.² Čestotnost zamjeničkih mjesnih priloga provjerena je u korpusu CLASSLA-web.hr (Ljubešić i dr. 2024). Riječ je o najvećem dostupnom korpusu u koji su uključeni tekstovi objavljeni na hrvatskom internetu koji prema tome najbolje reprezentira hrvatski te je najbliži stvarnoj suvremenoj jezičnoj upotrebi. Pri pretraživanju smo se susreli s problemom neujednačenog bilježenja priloga, naime neki su izvedeni

² Pretraživanje je provedeno 4. lipnja 2025. godine.

zamjenički mjesni prilozi srasli u pisanju, a neki nisu (*On me čak može vidjeti od tamo? On čak može me vidjeti otamo?*). Dodatno, tražili smo isključivo leme koje su tagirane kao prilozi, a to znači da je broj pojava pretraživanih priloga zapravo veći jer korpus CLASSLA-web.hr nije uvijek precizno obilježen. Pretraživali smo prema lemmama koje su tagirane kao prilozi kako bismo izbjegli nepriložne uporabe, npr. zamjeničku uporabu (*Čekam tu plaću*) ili vezničku uporabu (*Živim u gradu gdje su svi sretni*).

Pretraga je pokazala da se većina zamjeničkih mjesnih priloga koji postoje u sustavu ili ne upotrebljava u suvremenom hrvatskom ili se upotrebljava vrlo rijetko. Broj pojava deset najčešćih zamjeničkih mjesnih priloga, a to su *gdje*, *tu*, *ovdje*, *tamo*, *negdje*, *nigdje*, *kud(a)*, *odakle*, *ondje* i *kamo*, prikazan je na grafikonu 1, a osim njih broj pojava veći od 10 000 imaju sljedeći zamjenički mjesni prilozi: *donekle*, *drugdje*, *svugdje*, *svud(a)*, *otkud(a)*, *dokle*, *bilo gdje*, *posvud(a)*, *ovamo*, *ponegdje*, *odatle*, *odavde*. Dodatno, svi zamjenički mjesni prilozi koji imaju više od 10 000 pojava obilježeni su u tablici 1 sivom bojom. Manje od 100 pojava imaju sljedeći prilozi: *ikamo*, *do ovamo*, *od svakud(a)*, *ikud(a)*, *svakud(a)*, *od ovud(a)*, *od onud(a)*, *do nekud(a)*, *kamogod*, *dotamo*, *do ovuda*, *od nekamo*, *niodakle*, *dovle*, *dotud(a)*, *kud(a) god*, *od ovamo*, *otkamo*, *donle*, *drugud(a)*, *do onamo*, *od onamo*, *do onuda*, *do nekamo*, *svakamo*, *nio(a)le*, *odsvak(a)le*, *odnek(a)le*, *od svakamo*, *ni od kamo*, *odsvud(a)*, *odposvud(a)*, *dokamo*, *donde*.

Grafikon 1. Broj pojava deset najčešćih zamjeničkih mjesnih priloga u korpusu CLASSLA-web.hr

Kad se preklopi teorijski opis sustava zamjениčkih mjesnih priloga u hrvatskom s korpusnim istraživanjima njihove čestotnosti, kao rezultat se dobije činjenica da se tek malen broj zamjениčkih mjesnih priloga koji postoje u sustavu zaista često upotrebljava u suvremenoj jezičnoj proizvodnji govornika hrvatskog. Poučavanje ne bi smjelo zanemariti tu činjenicu.

5. Smjernice za poboljšanje poučavanja zamjениčkih mjesnih priloga

Na temelju pregleda literature, pregleda udžbenika i informacija dobivenih pretraživanjem korpusa mogu se donijeti smjernice koje bi mogle poboljšati poučavanje te učenicima olakšati ovladavanje sustavom zamjениčkih mjesnih priloga. Svakako se poučavanje već na početnoj razini poučavanja treba sastojati od postupnog poučavanja sustava i njegovih glavnih obilježja, a to su s jedne strane deiktična troperspektivnost (*ovdje, tu i ondje* te *ovamo, tamo i onamo*) te, s druge strane, razlikovanje statičnog upitnog priloga *gdje?* od dinamičnih *kamo?* i *kuda?*, kao i, u manjoj mjeri, međusobno razlikovanje značenja upitnih priloga *kamo?* i *kuda?*. Poučavanje ostalih zamjениčkih mjesnih priloga može se temeljiti na leksičkom poučavanju i slijediti komunikacijsko načelo tako da se kronološki prije i količinski više poučavaju zamjениčki mjesni prilozima s višom čestotnošću jer njihova viša čestotnost znači da imaju veću komunikacijsku vrijednost. Time progresija poučavanja slijedi načelo sustavnosti i komunikacijsko načelo. Radi podrške načelu sustavnosti korisno je pokazati učenicima HIJ-a na razini B2.2 poučavanja, kada se sustav prikazuje kao cjelina, tablicu 2 iz koje je vidljiv sustav zamjениčkih mjesnih priloga i u kojoj je obilježena etimologija svakog od njih. Takvo grafičko isticanje olakšava prepoznavanje značenja i sprečava probleme s razumijevanjem. Prikaz sustava zamjениčkih priloga prikazan u tablici 2 svakako je pojednostavljen u odnosu na cijeli jezični sustav i razumljivo je da će se učenici na najvišim razinama učenja susresti i s nekim drugim prilozima, no takvi prilozima su znatno rjeđi i njima ne treba otežavati i opterećivati usvajanje sustava te se treba pouzdati u to da će učenici na najvišim jezičnim razinama moći odgonetnuti značenje priloga temeljem iskustva s prilozima koje su prethodno učili.

Tablica 2. Sustav zamjeničkih mjesnih priloga u hrvatskom pogodan za poučavanje u nastavi HIJ-a

ZNAČENJE	UPITNI PRILOG	PROKSIMAL	MEDIJAL	DISTAL	NEODREĐENO			
					SV-	NI-	NE-	I-
MJESTO -dje	gdje?	ovdje	tu	ondje	svugdje	nigdje	negdje	igdje
CILJ KRETANJA -amo	kamo?	ovamo	tamo	onamo	svakamo	nikamo	nekamo	ikamo
SMJER KRETANJA -uda	kuda?	ovuda	tuda	onuda	svu(ku)da	nikuda	nekuda	ikuda
POČETAK KRETANJA	odakle?	odavde	odatle	odande				

Zamjenički mjesni prilozi koji označavaju neodređenost mogu se učinkovito poučavati ne samo kad se poučavaju mjesni prilozi, nego, čak dapače, već i kad se poučavaju neodređene zamjenice (*netko, nitko, svatko, itko, bilo tko...*) jer je tada učenicima HIJ-a najlakše usvojiti kategoriju neodređenosti i lakše im je vidjeti suštavnost u tvorbi prefiksima *ne-*, *ni-*, *sv-* i *i-*. Korisno je poučavati neodređene zamjeničke mjesne priloge tvorene dodavanjem tih prefikasa upitnim priložima *kamo*, *gdje* i *kuda* (*nekamo, nikamo, svakamo, ikamo...*), no ne nužno i one koji su tvoreni dodavanjem tih prefikasa upitnim priložima koji imaju i prefiks *od-* ili *do-* jer su premalo zastupljeni u svakodnevnoj upotrebi, npr. *niotkuda*, a značenjski su prozirni.

Kod učenja zamjeničkih mjesnih priloga izvedenih s prefiksima *od-* ili *do-* ne treba inzistirati na ovladavanju cijelim sustavom, već treba pokazati model, npr. *od + tamo = otamo*, a zatim se osloniti na generativne jezične sposobnosti učenika i vođenim vježbama dovesti do toga da učenici sami stvore različite priloge, npr. *ni od kamo*. Učenicima je potrebno osvijestiti da postoje različiti načini bilježenja (sraslo i nesraslo pisanje, npr. *otamo* i *od tamo*), ali ne treba inzistirati na učenju cijelog sustava jer većina tih priloga ima vrlo malu pojavnost i nesustavnu upotrebu. Nekima se i promijenilo, tj. proširilo značenje, npr. priložima *dokle* i *dotle*, pa je to potrebno dodatno pojasniti.

Učenicima treba pružiti adekvatan opis sustava s naglaskom na one njegove dijelove koji se češće koriste, ali im u upotrebi treba dopustiti i fleksibilnost kakva

postoji u jezičnoj proizvodnji izvornih govornika, tj. ne treba ustrajati na potpunom slijeđenju standardološko-preskriptivističkih preporuka. Budući da izvorni govornici često rabe upitne priloge *gdje?* i *kuda?* umjesto *kamo?* (*Gdje ideš?* ili *Kuda ideš?*), da ponekad ne razlikuju mjesto, cilj i smjer ili medijal i distal (*On je tamo.* umjesto *On je ondje.*), u poučavanju učenicima treba dopuštati određenu fleksibilnost. Može se dogoditi da na nastavi uče standardnu upotrebu tih priloga, a da su izloženi razgovornoj u svakodnevnom razgovornom i medijskom jeziku te da zbog toga usvoje nju. Međutim međusobno zamjenjivanje zamjeničkih mjesnih priloga kakvo postoji i u izvornih govornika treba tolerirati jer zapravo ne šteti komunikaciji, kao što su zaključile i Kuštović (2009) te Brala-Vukanović i Matešić (2015). Međutim, treba li u poučavanje uključiti, barem na višim razinama, eksplicitno pojašnjavanje promjena koje se događaju u jeziku? Budući da je riječ o promjenama koje su u tijeku i još nisu završene, zaključujemo da ih ne treba uključivati u poučavanje HIJ-a, možda eventualno na najvišim razinama jer su previše složene i nemaju dodatnu komunikacijsku vrijednost.

6. Zaključak

Rad se usmjerio na zamjeničke mjesne priloge jer je nastavna praksa pokazala da postoji prostor za unapređivanje njihova poučavanja u HIJ-u, a temelji se na tri skupine podataka: a) podatci o sustavu zamjeničkih mjesnih priloga iz literature, b) podatci o načinu poučavanja zamjeničkih mjesnih priloga u udžbenicima HIJ-a te c) korpusni podatci o čestotnosti zamjeničkih mjesnih priloga. Pokazalo se da teorijski sustav zamjeničkih mjesnih priloga i uzus nisu podudarni – mnogo toga što postoji u sustavu izgubilo se u upotrebi ili se upotrebljava drugačije, sustav se mijenja iz troperspektivnog u dvoperspektivni, a opis sustava u literaturi neujednačen je i ponekad nepotpun. Zbog toga je trebalo preklopiti sve podatke i temeljem toga dati smjernice za poučavanje zamjeničkih mjesnih priloga. Predložene smjernice sustav pojednostavljuju te naglašavaju da treba omogućiti učenicima da ga vide kao logičnu cjelinu. Poučavanje neodređenih zamjeničkih mjesnih priloga treba povezivati s poučavanjem neodređenih zamjenica, što je trenutačno potpuno zanemareno, a jasno je i rečeno da u poučavanju treba zanemariti zamjeničke mjesne priloge koji nemaju visoku komunikacijsku vrijednost. Jasno je rečeno da poučavanje treba u obzir uzeti promjene koje se događaju u jeziku, no da tim promjenama treba pristupiti kao varijaciji u upotrebi kod izvornih govornika koja vodi u fleksibilnost u upotrebi kod neizvornih govornika.

Smjernice za poučavanje zamjeničkih mjesnih priloga ne smatramo konačnima, već početnom točkom bavljenja tom temom, a buduća istraživanja treba posvetiti uporabnim kontekstima pojedinih zamjeničkih mjesnih priloga te rezultate tih istraživanja uključiti u poučavanje HIJ-a.

Literatura

- Brala-Vukanović, Maja; Matešić, Mihaela (2015) „Croatian ‘pointing words’: Where body, cognition, language, context and culture meet.“ U *Dimenzije značenja*, ur. Belaj, Branimir, 31–61. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija (2008) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za više početnike*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija (2011) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskog jezika za niži srednji stupanj*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija (2015) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za razinu B2*. Zagreb: FF press.
- Čilaš Mikulić, Marica; Gulešić Machata, Milvia; Udier, Sanda Lucija (2022) *Razgovarajte s nama! Udžbenik hrvatskoga jezika za razine A1–A2*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Durđević, Ranka; Salak, Tanja (2014) „Kuda idu kamo i gdje? Problem (ne)razlikovanja upitnih priloga gdje, kamo i kuda.“ U *Riječki filološki dani: zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Riječki filološki dani održanoga u Rijeci od 22. do 24. studenoga 2012.*, ur. Stolac, Diana, 649–662. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Grgić, Ana; Matovac, Darko; Udier, Sanda Lucija, ur. (2022) „Opis kao temelj poučavanja hrvatskoga kao drugoga, stranoga i nasljednoga jezika.“ *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 46 (66): 273–277.
- Jelaska, Zrinka (2015) *Basic Croatian Grammar: Sounds, Forms, Word Classes*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Kuštović, Tanja (2009) „Prilozi za izražavanje prostora.“ U *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih: Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. Mićanović, Krešimir, 58–65. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagrebačka slavistička škola.
- Ljubešić, Nikola; Rupnik, Peter; Kuzman, Taja (2024) „Croatian web corpus CLASS-LA-web.hr 1.0.“ Slovenian language resource repository CLARIN.SI.

- Matovac, Darko (2022) *Basic Croatian Grammar: For Croatian Language Learners*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Musulini, Maša; Macan, Željka (2006) „Davno učim taj jezik“ - Usvajanje priloga u hrvatskome kao drugome i stranome jeziku.“ U *Hrvatski kao drugi i strani jezik, knjiga sažetaka*, ur. Novak-Milić, Jasna; Jelaska, Zrinka; Begovec, Marina, 36–37. Zagreb.
- Raguž, Dragutin (1997) *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Udier, Sanda Lucija; Gulešić Machata, Milvia (2014) *Razgovarajte s nama! Gramatika i pravopis hrvatskoga jezika s vježbama za razine B2-C1*. Zagreb: FF press.

Teaching pronominal adverbs of place in L2 Croatian

Abstract

Teaching pronominal adverbs of place in L2 Croatian is based on teaching the distinction between the meanings of the interrogative adverbs, *kamo?*, *kuda?* and *gdje?*, on explaining adverbs of place derived from them, e.g. *nikamo*, *svugdje* etc., and on emphasizing the three-perspective nature of the deictic system of the Croatian language, e.g. *ovdje*, *tu*, *ondje*. Although adverbs of place generally form a fairly logical and coherent system, some parts of this system are challenging for students; most often due to semantic opacity, e.g. *otud*, *odavde*, *dotle* etc. In addition, the actual use of pronominal adverbs of place is often not in accordance with normative textbooks. Normative textbooks often describe meanings and usage of pronominal adverbs of place in inconsistent or sometimes even completely opposing ways. Such factors complicate the acquisition and instruction of pronominal locative adverbs within the classroom environment. The aim of this paper is to propose guidelines for improving the teaching of adverbs of place in L2 Croatian. This will be achieved by analysing the available information in the literature and by analysing the data obtained from corpus searches and by considering the current method of teaching adverbs of place. The guidelines, which will also consider the overlap between the principle of systematicity and the principle of frequency and communicative utility, will enable teachers to better plan the progression of teaching and will generally improve the teaching of L2 Croatian.

Keywords: teaching L2 Croatian; pronominal adverbs of place; corpus analysis; teaching model; teaching progression.